

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (610 – 641)

ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

εσωτερική αναδιοργάνωση

▪ **θέματα**

▶ δημιουργία θεμάτων:

- ✓ αρχικά στρατιωτικές μονάδες μετακινούμενες ανά την επικράτεια → οι μονάδες αυτές απέκτησαν μόνιμη εγκατάσταση → θέματα: ο τόπος εγκατάστασής τους → εξελίχθηκαν σε διοικητικές περιφέρειες
- ✓ στρατηγός: ανώτατη στρατιωτική και πολιτική εξουσία
- ✓ οι στρατιώτες διέθεταν στρατιωτόπια (= κτήματα , από τα έσοδα των οποίων εξασφάλιζαν και συντηρούσαν τα άλογα και τον οπλισμό τους) → το κτήμα και η υποχρέωση για στρατιωτική υπηρεσία περνούσε από τον πατέρα στον πρωτότοκο γιο.
- ✓ τα πρώτα θέματα οργανώθηκαν στη Μ. Ασία περί τα μέσα του 7ου αι. → αργότερα ο θεσμός αυτός, που επρόκειτο να αποτελέσει τη βάση της οργάνωσης του Μεσοβυζαντινού κράτους, επεκτάθηκε και στη Βαλκανική Χερσόνησο. *Λίγο μετά το 687 δημιουργήθηκε το θέμα Ελλάδος , ενώ μόλις γύρω στο 800 ιδρύθηκε ακόμα ένα θέμα στη Βαλκανική, παρακείμενο στο θέμα Θράκης, το θέμα της Μακεδονίας.*

▶ συνέπειες δημιουργίας θεμάτων (για το αμυντικό σύστημα και την κοινωνική οργάνωση του Βυζαντίου)

- ✓ οι μισθοφόροι εξέλιπταν
- ✓ οι νέοι στρατιώτες – αγρότες αγωνίζονταν με αυταπάρνηση (επειδή υπερασπίζονταν την ιδιοκτησία τους)
- ✓ η μικρή και μεσαία ιδιοκτησία ενισχύθηκαν (+ διότι οι μεγάλοι κτηματίες αποδεκατίστηκαν στη διάρκεια των αβαροσλαβικών επιδρομών → τα χέρσα χωράφια τους καταλήφθηκαν από ελεύθερους αγρότες, ακτήμονες ή μικροϊδιοκτήτες)

⇒

οι ελεύθεροι αγρότες συγκροτούσαν τώρα τη δυναμικότερη τάξη της κοινωνίας· οργανώνονται σε κοινότητες χωριών.

Οι περιοχές της Μ. Ασίας που έμειναν ελεύθερες διαιρέθηκαν σε θέματα → νέο σύστημα που έμελλε να διαμορφώσει την επαρχιακή διοίκηση του μέσου βυζαντινού κράτους για πολλούς αιώνες: θέτει τέλος στο διοικητικό σύστημα του Διοκλητιανού και συνεχίζει την εξέλιξη που είχε προδιαγράψει η σύσταση των Εξαρχάτων. Βέβαια το σύστημα των θεμάτων χρειάστηκε πολύ χρόνο για να επικρατήσει και να λάβει την οριστική του μορφή

Με το θεσμό των θεμάτων δημιουργήθηκε η προϋποθέσεις για τη συγκρότηση ενός ισχυρού εντόπιου στρατού, πράγμα που απάλλαξε την αυτοκρατορία από τη δαπανηρή στρατολόγηση αλλοδαπών μισθοφόρων. Αργότερα προστέθηκαν ως στρατιώτες στα Θέματα της Μ. Ασίας πολλοί Σλάβοι.

Οι στρατιώτες –γεωργοί, μόνιμα εγκατεστημένοι σε δικά τους κτήματα από τα οποία εξοικονομούσαν τα μέσα για τη συντήρηση και τον εξοπλισμό τους. Σε περίπτωση επιστρατεύσεως οι στρατιώτες όφειλαν να είναι ετοιμοπόλεμοι έχοντας πλήρη εξοπλισμό και ένα άλογο → με το νέο σύστημα περιορίστηκαν σημαντικά οι δημόσιες δαπάνες για τις ανάγκες του στρατού· εξάλλου η δημιουργία των στρατιωτικών κτημάτων ενίσχυσε το θεσμό της μικρής αγροτικής ιδιοκτησίας (Ostrogorsky)

▪ **μεταβολές στη διοίκηση της κρατικής μηχανής**

- ▶ από τα μέσα του 7ου αι. Οι κρατικές υπηρεσίες εξαρτιόνταν από τον αυτοκράτορα
- ▶ εκτός από το αξίωμα του λογοθέτη του Γενικού (ευθύνη οικονομικών), εμφανίζεται το αξίωμα του λογοθέτη του Δρόμου, ο οποίος βαθμιαία εξελίχθηκε στον πρώτο αξιωματούχο της αυτοκρατορίας, ένα είδος πρωθυπουργού.

εξωτερικοί αγώνες

αβαροσλαβικές επιδρομές ⇒ νέα κατάσταση στη Χερσόνησο του Αίμου:

- ακμαίες πόλεις καταστράφηκαν
- μεγάλο μέρος του πληθυσμού εξοντώθηκε, αιχμαλωτίστηκε ή τράπηκε σε φυγή
- η Θεσσαλονίκη επανειλημμένα πολιορκήθηκε από τους εισβολείς
- ο ελληνικός πληθυσμός μειώνεται στο εσωτερικό της χερσονήσου, διατηρείται όμως στις παράκτιες πόλεις
- οι Σλάβοι εγκαθίστανται μόνιμα σε εδάφη της σημερινής Ελλάδας : *σκλαβηνίες* (νησίδες σλαβικού πληθυσμού σκορπισμένες ανάμεσα σε ντόπιους → σταδιακή αφομοίωσή τους και αποκατάσταση της βυζαντινής διοίκησης)

Πέρσες:

613: κατακτούν τη Συρία

614: κατακτούν τα Ιεροσόλυμα · αφαιρούν τον Τίμιο Σταυρό και τον μεταφέρουν στην πρωτεύουσά τους στην Κτησιφώντα ⇒

▪ **Ηράκλειος** : κλείνει ειρήνη με το χαγάνο των Αβάρων (619) → *φεύγει από την Κωνσταντινούπολη τη Δευτέρα της Αναστάσεως (5 Απριλίου 623), μετά από μια πανηγυρική λειτουργία → Θρησκευτικός χαρακτήρας σύγκρουσης : ο αυτοκράτορας στρεφόταν κατά των πυρολατρών Περσών, που απειλούσαν τη Ρωμανία → ο πατριάρχης Σέργιος ενισχύει τον αυτοκράτορα με χρήματα των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, τα πολυκάνδηλα και άλλα λειτουργικά σκεύη της Μεγάλης Εκκλησίας*

► μετακινεί το στρατό του στο μέτωπο της Μ. Ασίας :

Μ. Ασία (στις περιοχές των θεμάτων, όπου συλλέγει στρατό) → φθινόπωρο: διεισδύει στην Αρμενία → σύγκρουση στα εδάφη της Αρμενίας: νίκη Βυζαντινών (πέρσης στρατηγός Sahrbaraz) → εκκένωση Μ. Ασίας από τους εχθρούς όμως οι Άβαροι απειλούν την Κων/λη → επιστροφή στην Κων/λη → χρηματικές χορηγίες στο χαγάνο + στενοί συγγενείς του αυτοκράτορα ως όμηροι των Αβάρων.

Ο Πέρσης Χοσρόης Β' δε δέχεται διαπραγματεύσεις για ειρήνη · επιστολή με υβριστικό περιεχόμενο και βλασφημίες κατά της χριστιανικής πίστης

► 623: Β' εκστρατεία Ηράκλειου: Καππαδοκία → Αρμενία προς Νότο: επίθεση κατά Ganzak, σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο των Περσών (καταστροφή του μεγάλου ναού του

Σωροάστρη) → ένας χρόνος με αφιμαχίες : αποτυγχάνει η απόπειρα προέλασης στην Περσία τα βυζαντινά στρατεύματα αποσύρονται στον Κανάκασο

- Οι Πέρσες για αντιπερισπασμό , ενώ ο αυτοκράτορας βρισκόταν στην Ανατολή, σε συνεργασία με τους Αβάρους (+ Σλάβων, Βουλγάρων και Γεπιδών) πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη (626)→ οι επιθέσεις τους αποκρούστηκαν (Ακάθιστος Ύμνος)

► 627: ο Ηράκλειος μεγάλη επίθεση στο Νότο → αρχές Δεκεμβρίου Καθοριστική σύγκρουση στη Νινευί : ο περσικός στρατός διαλύεται → ανατροπή Χοσρόη από Συρία ο νέος πέρσης βασιλιάς Συρίας υπογράφει ειρήνη με το Βυζάντιο → το Βυζάντιο επανακτά προσωρινά τα εδάφη του στην Ε. Ανατολή → ο αυτοκράτορας υψώνει τον Τιμιο Σταυρό στην Κωνσταντινούπολη (630)

Η ανάκτηση των ανατολικών επαρχιών έφερε πάλι στο προσκήνιο το θέμα του μονοφυσιτισμού. Πάρα της προσπάθειας του πατριάρχη Σέργιου για συμβιβασμό (Μονοθελητισμός: 638 διάταγμα Ηρακλείου, «Έκθεσις», το οποίο αναρτήθηκε στο νάρθηκα της Αγ. Σοφίας) , οι ενωτικές προσπάθειες στη Συρία αλλά και στην Αίγυπτο είχαν επιτύχει με βίαια μέσα. Ο Μονοθελητισμός καταπολεμήθηκε τόσο από τους Ορθόδοξους, όσο και από τους Μονοφυσίτες. Η σύγκρουση κορυφώθηκε . Στο μεταξύ το 638 η Συρία και η Παλαιστίνη έπεσαν στα χέρια των Αράβων και η ίδια τύχη περίμενε και την Αίγυπτο.

▪ εξελληνισμός της αυτοκρατορίας

- μετά το 630 το βυζαντινό κράτος χάνει ένα μεγάλο μέρος των ανατολικών επαρχιών του, κερδίζει όμως εθνολογική ομοιογένεια ← οι περισσότεροι κάτοικοι Έλληνες ή ελληνόφωνοι ⇒ τα ελληνικά παίρνουν τη θέση που είχαν ως τότε τα λατινικά, ως επίσημη κρατική γλώσσα →

ο Ηράκλειος υιοθετεί τον τίτλο βασιλεύς προσθέτοντας το: πιστός εν Χριστώ, εγκαταλείποντας τους παλαιούς τίτλους imperatorum Romanorum, caesar και augustus

Ο πρώτος Μεσαίωνας , ιδιαίτερα ο 7^{ος} αιώνας ήταν για τη Βαλκανική μια αποφασιστική εποχή και για τα Βαλκάνια μια δύσκολη φάση. Συντελέστηκαν πολλές δημογραφικές μεταβολές. Με εξαίρεση τους Έλληνες στα νότια της Βαλκανικής και τους προγόνους των Αλβανών που ζούσαν διασπαρμένοι σε διάφορες ορεινές περιοχές, και τους Βλάχους, ο αρχαίος πληθυσμός της Βαλκανικής (Θράκες, Δάκες, Ιλλυριοί κ.α.) αντικαταστάθηκαν από νέες εθνότητες: το τουρκικό έθνος των Βουλγάρων και τα σλαβικά φύλα από τα οποία προήλθαν οι Σέρβοι, οι Κροάτες και οι σλάβοι Βούλγαροι. Στη συνέχεια αυτές οι νέες εθνότητες εκχριστιανίστηκαν (κάτι που σε πολλές περιπτώσεις συνέβη επιφανειακά) και περιήλθαν στ σφαίρα επιρροής (δικαιοδοσία) είτε της Ρώμης, δηλαδή της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, είτε της Κωνσταντινούπολης, δηλαδή της ελληνορθόδοξης εκκλησίας. Μια ιδιόμορφη εξέλιξη σε σχέση με αυτά έζησε η Βοσνία, όπου η καθολική εκκλησία δεν μπόρεσε να επιβληθεί και εγκαθιδρύθηκε εκεί στη διάρκεια του Μεσαίωνα μια αιρετική Εκκλησία

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A (προφορικά)

1. Ποιος λαός απειλούσε τα ανατολικά σύνορα του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους, όταν ανέλαβε τη διακυβέρνηση ο Ηράκλειος;
2. Τι ήταν ο θεσμός των «θεμάτων». Πότε και πού δημιουργήθηκαν τα πρώτα θέματα; Ποια ανάγκη οδήγησε στη δημιουργία τους;
3. Τι ήταν τα «στρατιωτόπια» ή «στρατοτόπια»;
4. Ποιες συνέπειες είχε για το ανατολικό βυζαντινό κράτος η δημιουργία των θεμάτων;
5. Ποιο γεγονός συγκλόνισε ιδιαίτερα το χριστιανικό κόσμο της ρωμαϊκής ανατολής στη διάρκεια των συγκρούσεων Ηρακλείου –Περσών;
6. Πότε και για ποιο λόγο πολιορκήσαν οι Άβαροι την Κων/λη στη διάρκεια της εκστρατείας του Ηράκλειου στη Μ. Ασία; Τι έκβαση είχε αυτή η πολιορκία

7. Ποιες ήταν οι σπουδαιότερες μάχες μεταξύ βυζαντινών και Περσών στη διάρκεια των εκστρατειών του Ηρακλείου κατά των Περσών;
8. Ποια ήταν η κατάληξη της σύγκρουσης των Περσών και των Βυζαντινών;
9. Ποιες αλλαγές στη δομή της κρατικής μηχανής έγιναν επί Ηρακλείου;
10. Από ποια στοιχεία προκύπτει ότι επί Ηρακλείου το ανατολικό ρωμαϊκό κράτος εξελληνίστηκε;

B

1. Αφού λάβετε υπόψη α) το απόσπασμα από τη «Χρονογραφία» του Θεοφάνη (σ. 14 του βιβλίου σας) και β) τις ιστορικές πληροφορίες που αντλείτε από το κεφάλαιο 2α του βιβλίου σας (σ. 13, 14), να επισημάνετε το χαρακτήρα των εκστρατειών του Ηρακλείου κατά των Περσών.
2. Άσκηση 2 του βιβλίου σας
3. «Η εποχή του Ηρακλείου αποτελεί ορόσημο για την ανατολική αυτοκρατορία, όχι μόνο στον πολιτικό, αλλά και στον πολιτιστικό χώρο» (Ostrogorsky, G., *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, τ. Α', εκδ. Στέφ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 1978, σ.172). Να δικαιολογήσετε την παραπάνω άποψη (γραπτά)